

HÍR MONDO

V I S S Z A P I L L A N T Ó

110 éve történt

1883. július 22-én és július 29-én a Nógrádi Lapok és Honti Híradó számaiban tudósítást olvashatunk a fiatal, iparosodó település, Salgótarján életéről.

Az első írás: "Zendülés. Salgó-Tarjában f. hó 17-én a bányász munkások fel-lázadtak, s mint az alábbi táviratból kitűnik, emberélet is esett áldozatul..." csak apró hírként jelent meg.

A második híradás már alaposabb tájékoztatást adott az eseményről:

"A salgó-tarjáni zavargásokról legközelebb érkezett be a hivatalos jelentés. Eszerint a lázongás ott nagyobb mértéket öltött, s csak Plachy József f. szbíró erélyessége és az összejött, számra nézve 18 pandúr közbelépésével lehetett a lázongást féken tartani.

A zavargásokat ott a Krajnából március és április havában nagy tömegben lejött u. n. Gránerek csinálják, kik úgy látszik nincsenek megelégedve helyzetekkel. A zavargás már f. hó 16-án vette kezdetét: ekkor mintegy 500 Gránér csoportosult össze, s éktelen lármával járt az utcákon fel s alá. Plachy József f. szbíró kiküldte ugyan az ottani csekély számú pandúrokat, de ezek a nagy tömeggel szemben mit sem tehettek. Másnap a szolgabíró úgy intézkedett, hogy a pandúrokat polgári csapattal szaporította, azonban ekkor a pisztolyokkal ellátott tömeg neki rohant a közbiztonsági közegeknek, kik ismét kénytelenek voltak tágitani.

A tömeg ezután az ott lévő nézők felé rohant, s többeket üzöbe vett, kik közül bizonyos Rudnay Imre nevű cipész le-

gényt agyba-főbe verték, úgy, hogy az rögtön szörnyet halt. A lázongók a városban nagy lármával háborgatták a békés polgárokat. A pandúrok B. Gyarmatról és Szécsényből f. hó 18-án reggel 7 órakor érkeztek S.-Tarjánba, hol Plachy József f. szbíró 17 lázongót fogatott el; a pandúrok azóta ott vannak s látszólag a rend helyreállott."

Milyen is volt városunk társadalma a múlt század 80-as éveiben? Gyakoriak voltak-e a hasonló események?

Mint ismeretes, a kiegyezést követő években az apró jobbágyfalvú óriási változásokon ment keresztül: Salgótarján lakossága gyorsan szaporodott. 1850-ben 808 lakosa volt, 1880-ban pedig már 6316 fő élt a településen. A századfordulóra a megye két városának, Balassagyarmatnak és Losoncnak a lakossági létszámát is meghaladta a salgótarjáni.

A bányászat, a kohászat majd az üvegyártás vonzotta az időszakos munkavállalókat, s a véglegesen letelepülő, a lakosságot ellátni törekvő iparosokat és kereskedőket.

Az 1870-es, 1880-as években Salgótarján községben munkát vállalók többsége Ausztriából, Krajnából (Karinthia), Csehországból, Morvaországból, a Szudéták vidékéről érkezett. Sokkal többen érkeztek tehát az Osztrák-Magyar Monarchia távoli szegleteiből, mint Nógrád vármegye területéről. Így Salgótarján nemzetiségi összetételében 50% arányban a német és szlovák nemzetiségiek voltak jelen, s arányuk csak a századfordulót követően csökkent fo-

kozatosan. 1911-ben a község magyarosodása már erőteljes, 13.726 lakosból 13.307 beszélt magyarul.

Az 1880-as években Salgótarján község fejlődésében rohamos változások mentek végbe. Megépültek a központi bányakolónia épületei, az acélgyári kolónia első munkás-, altiszti és tiszt lakásai, a községi hivatali épületek egy része, az első emeletes kereskedő házak.

Az időszakos munkavállalók többsége azonban a bányatelepeken - József-tárnán, Jakab-tárnán, Király-tárnán, Új-aknán, Zagyvai-rakodón, Forgách-aknán, József-akna telepen - ideiglenesen, fából felépült barakkalakúakban élt. A gyökértelenség, a család hiánya, a zsúfolt szállások, a hosszú munkaidő, az elbocsátások gyakran vezettek a fentebb idézett eseményekhez. A gránerek zavargásai, a békés polgárok elleni akciói természetesen nem voltak tipikusak, de érdekes epizódját adták egy szünetelő város életének.

Az 1890-es évek végére az ideiglenes munkavállalók helyét felváltotta a véglegesen letelepülő bányászok, acélgyári, üvegyári, vasöntvénygyári munkások tömege, a vármegye falvaiból érkezők serege. Több évtizednek kellett eltelnie, míg városunk társadalma egységesebbé vált s elindult a polgárosodás útján.

A Balassi Bálint Könyvtár helyismereti különgyűjteményében lévő, mikrofilmen olvasható Nógrádi Lapok és Honti Híradó írásai igen értékes adalékokkal járulnak hozzá a múlt századi Salgótarján megismeréséhez.

(B. Gy-né)

R É G I M A G Y A R M U L A T S Á G O K

A z a r a t ó ü n n e p

A hagyománytisztelet s a szokás ősteremtő ereje adta tovább nemzedékről nemzedékre azt a rítust, amelynek léteiről csak a 19. század első éveitől kezdve van történelmi bizonyágunk, de feltehetően sokszázados örökség. Az aratóünnepről van szó.

Forrásaink szerint akkor volt szokásos, amikor az aratók másnak a gabonáját takarították be, akár kalákában, akár napszámért, akár részes munkában. Amikor a gazda maga aratott a háza népével, nem ülték meg, tehát nem családi ünnep.

A mezőgazdaság e legfontosabb munkájának elvégzését - az "élet" betakarítását - a föld népe ünnepélyesen jelentette be az úrnak, és a végzett munka örömeire közös ünnepséget rendeztek.

Amikor "megroppant a gabona töve", Péter-Pál, vagyis június 29-e után kezdődött meg az aratás.

A gabona érettségétől függően tájanként változott az aratás időpontja. Sokszor július végén kezdődhetett csupán. De újhold napján nem fogtak hozzá, mert akkor beléjük vág a "ménkö".

Pénteki nap sem, mert akkor "léhás lenne a kalász".

Ha pedig halott volt a faluban, megvárták, amíg eltemették.

Kora hajnalban kezdtek az aratáshoz. Többfelé előbb templomba mentek áldásért könyörögni, másutt a gabonaföldön imádkoztak kezdés előtt.

Aztán az első sarlós vagy kaszás - a bandagazda - "Uram, segíts!" fohászzkodással belevágott a gabonába.

A sarlósok vagy kaszások mögött haladtak a marokszedők, kévébe gyűjtötték a levágott gabonát, és azt szalmakötéssel összekötötték. A kévékből pedig megrakták a keresztet.

A kaszás arató csöndben dolgozott, de sarlózás, marokszedés, kévékötés, keperakás közben nóta járta. A munkát gyakran fűszereztek tréfás, csipős mondásokkal.

Amikor az úr először ment ki az aratókhoz, az aratóleányok szalmakötéssel vagy kalászkoszorúval az úr derekát körülkötötték, és csak akkor engedték el, amikor pénzváltást fogt fizetett. De fizetett szíves-öröme, mert csak így "eresztett jól a búza".

Mikor aztán az aratás végére jártak, egy marék gabonát vágatlan a tábla végén hagytak, hogy jövőre is jó legyen a termés. Ügyeltek arra, hogy az aratást naplemente előtt jóval befejezzék. Amikor a bandagazda az utolsó kévét, az ún. "Jézus kévéjét" feltette az utolsó kereszt tetejére, ledőlt annak tövébe, és köréje gyűltek az aratók.

Az ügyes kezű lányok gabonaszárakból és kalászközből megfonták az ún. aratókoszorút, és virágokkal, szalagokkal feldíszítették. A legügyesebb legény vagy leány fejére került. A koszorúvívő mögé felzárkóztak az

aratók, élükön a bandagazdával. Aratószerszáma kinek-kinek a kezében, vállán, így indultak az úr vagy a tisztartó portája felé. Amikor a menet céljához ért, az úr az udvaron fogadta őket, s a koszorúvívőre vagy a koszorúra néhány csepp vizet fröcskölt. Aztán a bandagazda elmondta mondókáját. Pozsony megyében pl. dallal köszöntötte az uraságot:

Fölvirradt a végző napja, végre valahára,
Behoztuk a szép koszorút gazduram házába.

Most már csapra azt a hordót, a fistes meg húzza,
Hiszen ezt a kis költséget behozza a búza.

A koszorút átadták az úrnőnek, az úr pedig illő szavakkal megköszönte a fáradozást.

Az aratók muzsikaszó mellett elhelyezkedtek a terített hosszú asztalnál és megkezdték a vacsorát. Falatozás közben természetesen ittak is, de a felköszöntőkről sem feledkeztek meg. Mire befejezték a vacsorát, ugyancsak jókedvre derültek.

Ekkor megkezdődött a tánc. Az úr nyitotta meg valamelyik marokszedő lánnyal, és a jól végzett munka örömeivel ropták tovább éjfélig.

(G. Zs.)

N Ó G R Á D I U T A K O N

B u j á k

Buják megyénk nevezetes, megannyi történelmi emlékekkel és gazdag népi hagyománnyal büszkélkedő faluja.

A Cserhát legkiterjedtebb összefüggő erdőségeinek "kapuja", lakói szerint a Cserhát-vidék "szíve". Neve szláv eredetű személynévből keletkezett.

A régészeti leletek szerint már a bronzkorban is lakott hely volt. Az 1290-91-es törvény alapján szabad faluként létezett, s királyi birtokok vették körül. Vára 1303-1318 között már fennállott. Sok gazdája volt: királyok, főurak (Pászthóiak, Garaiak, Báthoryak, Werbőcziek stb.) adták-vették, mígnem 1552-ben - minden korábbi megerősítés ellenére - török kézre került ez is, sok végvárunkhoz hasonlóan. 1593-ban a magyarok visszafoglalták ugyan, de 1663-ban ismét a törökök lett. Végül még néhány ostrom és "gazdaváltás" után 1683-ban - a török kiűzését követő-

en - történelmi szerepe véget ért. A vár hódoltság-kori életét és történetét Tinódi Lantos Sebestyén kétszer is megénekelte az 1550-ben írt "Kapitán György bajviadala" és a "Budai Ali basa históriája" című énekében. Erлие Cselebi, a híres török utazó és történetíró Bujákon is járt /1665/ és krónikájában beszámolt róla. A várhoz mindig nagy birtok tartozott.

A XVI. században például 6 község és 25 ezer kataszteri hold terület. A török hódoltság után az uradalom az Eszterházyak, majd a Károlyiak birtokába került.

Buják nevét említve az idegen előtt elsősorban a népviselet jelenik meg. Viseletüket sokáig őrizték a bujágiak, különösen a lányok, asszonyok. Nem csoda, hiszen egyik legszebb népviseletünk. A lányok körfésűvel szorították le hátrafésült hajukat, az új asszonyok főkötőjüket fodrosra húzott fekete vagy kék selyempántallal, a "kakatúrral" és csésze formájúra alakított, gyöngyökkel bélelt piros selyemzalaggal, a "bukorral" díszítették.

A nők a rövid, sokszor tűznél is több alszoknyát takaró kasmír szoknyák elé széles fekete selyem "kecelét" kötöttek, amelyet a szoknyákhoz hasonlóan apróra beraktak. Ingükre fehér lyukas hímzéses, erősen keményített "vállkendőt" borítottak, nyakukat többsoros fehér gyöngyfűzér fedte. Télen csizmát hordtak, nyáron viszont régóta félcipőt viseltek. Mindkettőhöz fehér harisnyát húztak. A néprajzkutatók leírásánál is jobban népszerűsítette a színpompás bujági viseletet Glatz Oszkár festőművész. Feladva a nagybányai festőiskola

szellemét - melynek jegyében korai képeit festette - a bujági különlegességek képi hírmondójának szegődött.

Művészettörténelmi megítélése nem egyértelmű, az azonban tény: a festmények hű megőrkítői egy fokozatosan eltűnő, ma már inkább csak idegenforgalmi látványosságként tettenérhető életmódnak, teremtő-népi ízlésvilágnak, viseletkultúrának. Glatz Oszkár művészi hagyatékának ápolására ma is büszke a falu népe.

Valószínű, azt már kevesen tudják, hogy a Nobel díjas biokémikus, Szent-Györgyi Albert gyermekkorát a Buják melletti Kiskér pusztán töltötte. Köztudását tisztelve 1990-ben az új iskola az ő nevét vette fel, emlékének mellszobor őrzi.

Úgy tartják, hogy a hagyományörzés mellett a dolgozó, munkaszerető és hozzáértő emberek községe Buják. A dimbes-dombos táj azonban mindenkor kemény erőpróbát követelt attól, aki gazdálkodni akart. Így volt ez korábban az egyéni és a közös gazdálkodás idején és így van a jelen szorításában most is. Az egykori summásfalu népének nagy része a közelmúltban és jelenleg is "kétlaki", ingázó életmódot él, keresve az iparban és másutt a munkalehetőségeket.

A természet szerelmesei szerint Buják - a turista úthálózatba bekapcsolva - a népi hagyományokon túl igazi kiránduló- és turistaközpont lehetne. Központi elhelyezkedése a Cserhát tájban, természeti szépségei, a környék látványos feltétel nélkül érdeklődésre tarthatnak számot.

(A. J.)

GYEREKEKNEK

Műemlékeink

Egyházasdegeleg, Római katolikus templom

A falu 1322-ben épült temploma román-gótikus stílusú, dombtetőn áll. Nagy része román, egyszerű alaprajzú, támpillérekkel megerősített hajóval és szentélyvel, román jellegű és elhelyezésű ablakokkal. Nincs tornya, fedése zsindeyes. Félköríves kapuja, piciny, háromkaréjos ablakai vannak, a szentély boltozata és a sekrestye XV. századi. Középkori falkép maradványai még feltárást igényelnek.

Irodalom: Nógrád megye műemlékei 1954.

Frics Gyula: Nógrádi műemlékek 1990.

Magyarország 1990.

(V. I-né)

KÉRDEZGETŐ

Miért kell megmosni a gyümölcsöt evés előtt?

Mert por és piszok rakódhat rá, és vele olyan parányi lények is, amelyekről gyomorrontást vagy más betegséget kaphatunk. A kertben szedett gyümölcsöt is meg kell mosni, mert a lákat gyakran permetezik, és a permellé mérgező anyagokat is tartalmaz. A piacokon vásárolt gyümölcsöket sem szabad mosatlanul megenni, hiszen rengeteg ember összefogdossa őket, a legyek is járnak rajtuk, és piszkot, baktériumot hordanak rá.

REJTVÉNY

Július és augusztus hónapban a rejtvényt keresd a szünidei REJTVÉNYZSÁK-ban a Gyermekkönyvtárban.

A júniusi rejtvény helyes megfejtése: KISSASSZONY, TOBORZÓ, ACETILÉN, DERMEDVE, KIABÁLNA, SÜRGET, KAMPÓK, JÁRÓKA, KALÓZ, AGÁRD.

Könyvjutalmat nyert:

Antal Adrienn St., Ybl M. u. 90., Kállay Csilla St., Kertész u. 11., Szöllős Henrietta St., Kassai sor 66.

T. Horváth Imre

Mit kívánjak nyárra?

Homokvárhoz: kupacot,
horgászoknak: kukacot,
hegymászóknak: nagy hegyet,
hús fagyihoz: friss jeget,
folyópartra: fát, nagyot,
vakációt - száz napot!

Új könyv

Pénzes Bethen: A teknősök és gondozásuk

A könyv az állatbarátoknak szól. Azoknak, akik lakásukban teknősöket kívánnak tartani. Egy állatbarátnak azonban sok mindent kell tudnia: kiválasztani kedvence helyét a lakásban, honnan lehet beszerezni és hogyan lehet szállítani. A kiadvány a teknősfajokat is ismerteti, s gondozásukra vonatkozó hasznos tanácsokat is ad.

Végül a fiatal állatok felneveléséről, a teknősbetegségek megelőzéséről és gyógyításáról is szól.

(F.I-né)

VAKÁCIÓ!

A Gyermekkönyvtár JÚLIUS-AUGUSZTUS havi nyári programja.

HÉTFŐN és SZERDÁN videómozí.

A műsor a programon résztvevő gyerekek igénye szerint.

KEDD: Fűzzünk-fűzzünk valamit. Gyöngyfűzés

CSÜTÖRTÖK: Én készítem Neked. Papírból, textilből játékok, ajándékok készítése

A programok kezdési ideje: délután 2 óra.

Játékos lexikon-, kézikönyv- és katalógus-használati foglalkozás kiscsoportoknak /3-5 fő/ délelőttönként.

TÖRD A FEJED!

Új és új rejtvényt találsz hetenként a REJTVÉNYZSÁK-ban.

A helyes megfejtők között 30 könyv- és tárgyjutalmat sorsolunk ki augusztus 30-án. A nyertesek névsorát szeptemberben a Gyermekkönyvtár hirdetőtábláján ismertetjük.

Mindezeken kívül ajánljuk könyvállományunkat, hogy gyarapítsd olvasmányélményeidet, ismerd meg képes gyermeklapjainkat és ismeretterjesztő folyóiratainkat.

KIÁLLÍTÁS

"Legkedvesebb olvasmányélményem" címmel sikeres rajzpályázatot hirdettünk, melyen 357 gyerek 389 rajzzal, festménnyel vett részt. Kiállításon mutattuk be a zsűri által legjobbaknak ítélt műveket. A kiállítás megtekinthető volt június 4-június 30-ig.

Díjat nyertek:

I. díj Szikó János 1. oszt., Lukács Zoltán 8. oszt., Huszár László és Koós Norbert 7. oszt. tanuló

II. díj Havran Zsolt 3. oszt., Dóra Zsanett 6. oszt., Monostori Kitty 6. oszt. tanuló

III. díj Vincze Roland 8. oszt., Balázs Boglárka 2. oszt., Benkocs Andrea 8. oszt. tanuló

Különdíjasok:

Antal Zsuzsanna, Sárosi Renáta, László Zsanett, Kadlót Szilvia, Páldi Anett, Párosi Márta, Varga Karolina 8. oszt., Kerekes Dolly 5. oszt., Godó László 8. oszt., Jakab Gabriella 6. oszt., Schepács Réka 8. oszt., Balázs Zoltán 3. oszt., Antal Adrienn 6. oszt., Szepessy Erika 6. oszt., Lakatos Nikolett 6. oszt., Kalányos Zoltán és Rác Géza 5. oszt. tanuló

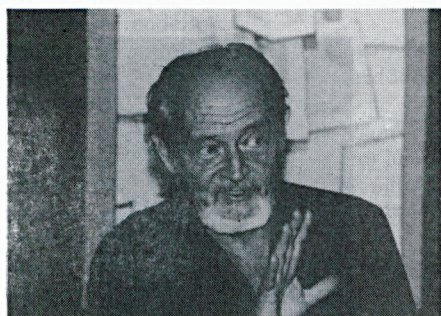
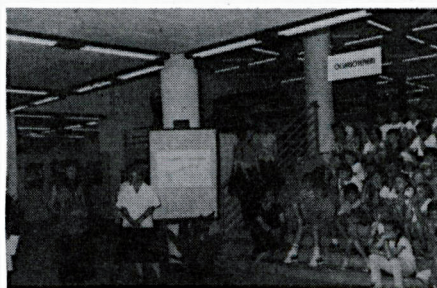

HÍREK - ESEMÉNYEK

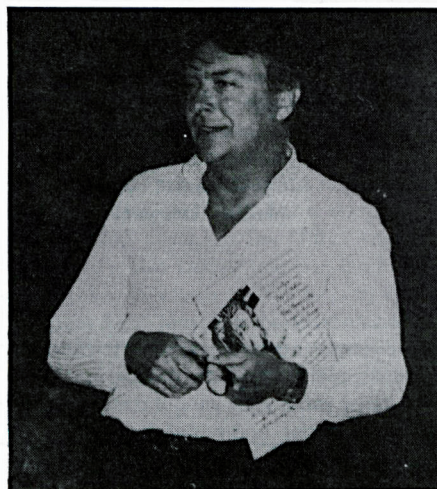
Az 1993. évi ünnepi könyvhét rendezvényei
a Balassi Bálint Könyvtárban

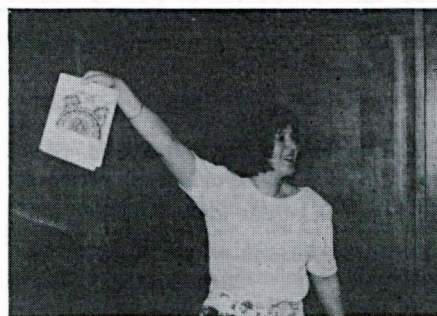
Az ünnepi könyvhét Nógrád megyei megnyitója

Könyvheti vendégeink voltak:
Mészöly Dezső és Lukács Sándor

Havas Judit Utibatyu című irodalmi műsora gyerekeknek

KIÁLLÍTÁS

Július 12 - augusztus 31-ig
125 éves a salgótarjáni vasgyártás
című kiállításunkat tekinthetik
meg látogatóink a könyvtár emele-
ti csarnokában.

HUNGAROCON '93

A Balassi Bálint Asztaltársaság és a József
Attila Művelődési Központ ismét meg-
rendezi Salgótarjában a tudományos-
fantasztikus műfaj kedvelőinek országos
találkozóját. A rendezvény a JAMK-ban
kerül lebonyolításra 1993. július 30 -
augusztus 1. között.

Minden érdeklődőt szeretettel várnak.

NYÁRI VIDEOMOZI

Július 8. 15.30
Szerelmem első vérig

Július 15. 15.30
John és Mary

Július 22. 15.30
Vágyrajárók

Július 29. 15.30
Őrütl hold

Augusztus 5. 15.30
Édentől keletre

A HÓNAP ZENÉJE

Csajkovszkij, Pjotr Iljics:

Vonósszerenád, c-dúr, op. 48

100 éve hunyt el a nagy orosz romanti-
kus zeneszerző, Pjotr Iljics Csajkovszkij.
Zeneszerzői munkásságának, sikereinek
tetőpontján ragadta el a halálos járvány.
A zeneszerző nagy népszerűségét jelleg-
zetes orosz hangvételének és az európai
klasszikus hagyományok virtuóz elcsaj-
tításának köszönheti.

A zenetörténészek és a kritikusok java-
része a Vonósszerenádot tartja Csaj-
kovszkij formailag egyik legkiválóbb
művének.

A szerenád, ez a kezdetben szabad ég
alatt, az éj sötétjében előadott, penge-
tős hangszer által kísért szerelmi dal be-
vonult a polgárosodó európai nagyváro-
sok szalonjaiba. A XVII-XVIII. században
a vokális és a hangszeres forma már
egyaránt viselhette a szerenád elneve-
zést. A zenekari szerenád a XVIII. szá-
zadban vált igen kedvelté, különösen a
bécsi udvarban, de a romantika idején
is népszerű maradt.

Csajkovszkij szerenádja megőrizte a
XIX. század számára a műfaj hagyomá-
nyait és funkcióját is. A német romanti-
ka bensőségét a francia zene kellemével
és az orosz népzene hangvételével ötvö-
ző 4 tételes mű 1882-ben született.

A nyitótétel klasszikus formai felépítést
mutató, jellegzetesen érzelmes, roman-
tikus zene. Ezt követi a kifinomult, légi-
es hangszerelésű keringő. Gyakran önál-
ló darabként is másorra tűzik ezt a té-
telt.

Az Elégia-tételt a változatos, színes kí-
sérőszólamok közül elélnktáruló lírai,
bensőséges középrész, a nyitószerenád
visszatérése és a kóda /záradék/ hatá-
rozza meg. Két orosz népdal tempera-
mentumos feldolgozását hozza a táncos
könnyedségű, szimmetrikus felépítésű
finálé.

Ez a mű a zeneszerző számára is kedves
volt, s a bemutatót és a koncertsorozá-
tokat is óriási siker kísérte.

A Vonósszerenád mind a mai napig
megőrizte frissességét, népszerűségét.
A felvételen a Liszt Ferenc Kamarazene-
kart halljuk, Rolla János vezetésével.

(P.Zs.)

VÁSÁRNAPTÁR

Július 5-én 9-18 óráig
olcsó import ruhavásár lesz a
földszinti klubban.

NYITVA TARTÁS

Hétfőtől-péntekig 10-18

TELEFONSZÁMAINK

Központ 316-777

MELLÉKÁLLOMÁSOK

Általános tájékoztatás 31

Kölcsönzés nyilvántartás 28

Szaktájékoztatás 25

Gyermekkönyvtár 32

Megegyi módszertan,
ellátóközpont 20

HÍRMONDÓ Kiadja a Balassi Bálint Könyvtár. Felelős kiadó: Oroszné Katona Anna mb. ig.
Megjelenik: havonta HU ISSN 0865-5286. Szerkesztőbizottság: Balogh Zsuzsanna, Bódi
Györgyné, Gecse Zsuzsanna, Várkonyi Istvánné